

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-340-48>

УДК 657.421.3

ЄРЕМЕНКО Андрій

ДННУ «Академія фінансового управління»

<https://orcid.org/0009-0005-6177-838X>e-mail: andreyv@ukr.net

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ

У статті обґрунтовано значущість рівня інтелектуалізації праці щодо підвищення її конкурентоспроможності, що обумовлює необхідність адаптації сучасної концепції нематеріальних активів до умов глобального середовища. Проаналізовано поняття та сутність нематеріальних активів і інтелектуальної власності. Досліджено та виділено три важливі етапи історії та еволюції інтелектуальної власності, які відомі відповідно під назвами привілеї, національні патенти та авторське право, а також інтернаціоналізація. Зокрема, вивчаються об'єкти інтелектуальної власності в регуляторній системі СОТ відповідно до Угоди ТРІПС. Особливу увагу автор приділяє необхідності охорони інтелектуальної власності за допомогою міжнародних конвенцій, найдавнішими серед яких є Паризька конвенція про охорону промислової власності та Бернська конвенція про захист літературних і художніх творів, які з часом неодноразово переглядалися та доповнювалися. Автором статті проведений аналіз та структуризація п'яти історичних етапів формування системи регулювання ринку нематеріальних активів відповідно до ключових чинників розвитку світової економіки.

Ключові слова: нематеріальні активи; інтелектуальна власність; інтелектуалізація; інновації; промислова власність; авторське право; інтернаціоналізація.

YEREMENKO Andriy

SESE «The Academy of Financial Management»

STAGES OF FORMATION OF THE REGULATORY SYSTEM OF THE INTANGIBLE ASSETS MARKET

The article substantiates the significance of the level of intellectualization of labor in terms of increasing its competitiveness, which necessitates the adaptation of the modern concept of intangible assets to the conditions of the global environment. The concept and essence of intangible assets and intellectual property are analyzed. Three important stages of the history and evolution of intellectual property are studied and highlighted, which are known respectively under the names of privileges, national patents and copyright, as well as internationalization. In particular, intellectual property objects in the WTO regulatory system in accordance with the TRIPS Agreement are studied. The author pays special attention to the need to protect intellectual property through international conventions, the oldest of which are the Paris Convention for the Protection of Industrial Property and the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, which have been repeatedly revised and supplemented over time.

Copyright grants authors and other creators of intellectual products certain rights that allow them to allow or prohibit certain types of use of their works for a limited period of time. Copyright also includes provisions on the protection of related rights relating to performances by performers, phonograms, videograms and broadcast programs. The term "industrial property" is rather conditional. We are not talking about traditional objects of industrial production, but exclusively about such objects as patents for inventions, utility models, industrial designs, trademarks, brand names, geographical indications of origin of goods, etc. The use of the term "industrial property" is explained by the fact that the listed objects are evaluated in terms of their industrial significance, economic efficiency, and profit from their use in production activities. The author of the article analyzed and structured five historical stages of the formation of the system of regulation of the market of intangible assets in accordance with the key factors of the development of the world economy.

Keywords: intangible assets; intellectual property; intellectualization; innovation; industrial property; copyright; internationalization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

На сьогодні світова економічна система зазнає суттєвих структурних трансформацій, наслідком яких є зміна моделі економічного розвитку, механізмів створення конкурентних переваг, співвідношення структури попиту на традиційні і інтелектуальні товари та його динамізації. Розвиток сучасної світової економічної системи відбувається в напрямі глобалізації, основним проявом якої є інтернаціоналізація торговельно-економічної діяльності в умовах різкого зростання рівня її інтелектуалізації. Як наслідок цих об'єктивних процесів є зміна пріоритетів у забезпеченні конкурентоспроможності, а саме орієнтація на інтенсифікацію інноваційного розвитку. Для розв'язання цих завдань потрібно вдосконалення алгоритмів реалізації комерційного використання нематеріальних активів (НМА), в першу чергу інтелектуальної власності (ІВ), що виходять на перший план в інноваційному розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Зарубіжна і вітчизняна наукові школи запропонували значну кількість праць, присвячених питанням НМА, в тому числі ІВ, однак, при цьому, так і не сформували єдиного підходу у розумінні сутнісних аспектів та співвідношень окремих категорій з досліджуваної проблематики. Серед дослідників, котрі займалися

аналізом цих питань, можна виділити наступних: Г. Андрощук, Г. Беккер, І. Бен-Порет, М. Блауг, Е. Брукінг, О. Бутнік-Сіверський, В. Геєць, Л. Едвінсон, П. Крайнев, П. Лернер, М. Мелоун, О. Підпригора, Л. Прусак, Дж. Сакс, О. Святоцький, Т. Стюарт, П. Цибульов, В. Чеботарьов, В. Шевченко, Т. Шульц та ін. Однак залишаються недостатньо дослідженими питання структуризації історичних етапів формування системи регулювання ринку НМА відповідно до ключових чинників розвитку світової економіки.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Накопичення в часі невіршених проблемних аспектів функціонування регулювання ринку НМА призвело до низької ефективності реалізації її основних функцій. З огляду на недостатнє вивчення цього питання з урахуванням появи нових тенденцій їх розвитку, в тому числі за рахунок використання новітніх технологій – електронної торгівлі, штучного інтелекту, біотехнологій, необхідним стає пошук рішень щодо оптимізації застосування НМА з метою створення передбачуваного та конкурентного середовища.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування сучасних підходів до побудови системи регулювання ринку НМА, аналіз існуючих чинників розвитку та їх адаптація до пріоритетних напрямів співробітництва у цій сфері.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Випереджальний розвиток сфери послуг порівняно з матеріальним виробництвом, що є фактором підвищення конкурентоспроможності, пов'язаний з застосуванням новітніх науково-технічних досягнень у галузі інформаційно-комунікаційних технологій та інтелектуалізацією праці. Значущість рівня інтелектуалізації праці щодо підвищення її конкурентоспроможності обумовлює необхідність адаптації сучасної концепції НМА до умов глобального середовища. Саме тому, сучасний розвиток світової економіки в значній мірі обумовлений інтенсивним використанням інтелектуальних ресурсів, серед яких провідне місце належить ІВ як основній складовій НМА.

Податковий кодекс України надає наступне визначення НМА: право власності на результати інтелектуальної діяльності, у тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані об'єктом права власності (ІВ), право користування майном та майновими правами платника податку в установленому законодавством порядку, у тому числі набуті в установленому законодавством порядку права користування природними ресурсами, майном та майновими правами [1]. Використання для визначення терміну «нематеріальні активи» поняття «об'єкти інтелектуальної, в тому числі промислової власності» не достатньо конкретне, оскільки в даному випадку йдеться не про самі об'єкти, а про право на них [2].

Концепція ІВ постійно вдосконалюється під впливом вдосконалення світової економічної системи та характеру суспільних відносин. Деякі автори вважають, що ІВ є логічною абстракцією, що використовується для позначення сукупності виняткових прав на результати інтелектуальної праці. Інтелектуальна власність – це умовне поняття, яке використовується для позначення сукупності виключних прав на результати інтелектуальної, насамперед, творчої діяльності, а також прирівняних до них за правовим режимом засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу. Це визначення уточнює О. Підпригора, який вважає, що результат інтелектуальної діяльності має бути втіленим у певну об'єктивну форму і здатним до відтворення [3].

Аналогічного погляду щодо визначення сутності ІВ дотримується і О. Мельник, зазначаючи що «поняття інтелектуальна власність є умовним терміном, що означає сукупність виключних прав стосовно нематеріальних об'єктів (які є продуктами праці), що мають економічну цінність і можливість вільно відчужувати їх з урахуванням обмежень, встановлених в інтересах захисту особистих прав творців відповідних об'єктів і публічних інтересів суспільства. Дані права мають територіальний і тимчасовий характер і допускають одночасну експлуатацію об'єкта охорони необмеженим колом осіб» [4]. Аналогічної позиції дотримується і Р. Шишка, зазначаючи що «право ІВ являє собою засновані на факті створення результатів творчої діяльності та приватній основі виключні майнові права авторів, а в передбачених законом чи договором випадках – інших осіб» [5].

Досить поширеним, особливо в навчальній літературі є визначення ІВ через перелік її конкретних об'єктів [6, 7, 3]. Такий же підхід було використано в Угоді про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності: «... термін «інтелектуальна власність» означає всі об'єкти ІВ, які підпадають під дію розділів 1-8 Частини II» [8].

Разом з тим, останнім часом вчені та фахівці міжнародних організацій намагаються на основі системного підходу уніфікувати поняття «інтелектуальна власність». Це робиться з метою залишити «відкритим» перелік об'єктів ІВ для поповнення новітніми досягненнями в галузі комп'ютерних інформаційних технологій, біотехнологій тощо [9]. Але в сучасних умовах цей підхід не виявив себе позитивним, оскільки число реально існуючих об'єктів ІВ вже зараз налічує близько 200 найменувань, а їх простий перелік є недостатнім для досліджень в галузі економічної та правової діяльності. Крім того, до

об'єктів ІВ віднесено такі з них, що не є результатами творчої діяльності (наприклад, географічні зазначення). Перелік об'єктів пересікається та конкурує з іншими правовими інститутами. Це стосується недобросовісної конкуренції, засобів індивідуалізації [5].

В історії та еволюції ІВ виділяють три важливих етапи [9], які відомі відповідно під назвами привілеї, національні патенти та авторське право, а також інтернаціоналізація. Розглянемо більш детально кожен з цих етапів. Перший етап (XV-XVIII ст.) характеризується наданням сувереном монополії на права ІВ за власним бажанням. Вже в XV ст. європейські суверени надавали спеціальні привілеї тим, хто починав виробництво нових товарів незалежно від того, чи було це виробництво засновано на власних винаходах або на закордонних запозиченнях. Довільне надання таких привілеїв поступово стало регулюватися законодавчо. До числа найбільш вагомих актів цього періоду можна віднести Статут Венеціанської республіки (1474 р.) і англійський Закон про монополії (1628 р.).

Протягом другого етапу (1790-1883 рр.) формувались національні патентні системи та механізми захисту авторських прав. Так, будь-який винахідник міг подати заявку на патент, отримання якого залежало виключно від об'єктивних умов. Майже одночасно США (1790) та Франція (1791) прийняли патентні закони, які засновані на видачі патентів усім винахідникам, якщо виконувались певні об'єктивні умови. До початку XIX ст. в США і у ряді європейських країн вже було достатньо розвинене патентне законодавство, яке передбачало заповнення заявки з описом нововведення. Основа сучасної системи авторського права була закладена в Англії «Статутом королеви Анни» (1709 р.), який вводив реєстрацію опублікованих творів. В подальшому охорона авторського права в Англії здійснювалася за підтримки державою видавничого картелю – урядового видавництва, окремим членам якого (видавцям) були надані виняткові права на опубліковані ними роботи. У Франції у 1791 та у 1793 роках Конституційною асамблеєю були прийняті два декрети, що встановлювали довічні авторські права для авторів і обмежені в часі права для їхніх спадкоємців [9]. Приклад Франції був запозичений майже всіма країнами континентальної Європи. Основою охорони товарних знаків і виробничих секретів в англосовітських країнах слід вважати прецедентне загальне право (середина XIX ст.). Таким чином, до кінця XIX століття інститути охорони прав ІВ існували тільки на національному рівні.

Етап інтернаціоналізації (з 1883 року і донині) характеризується бурхливим розвитком міжнародної торгівлі. Так, за XIX століття товарооборот міжнародної торгівлі збільшився в 10 разів [10]. Це обумовило необхідність охорони ІВ за допомогою міжнародних та регіональних конвенцій, основними серед яких були Паризька та Бернська. Саме ратифікація цих міжнародних конвенцій і їх трансформація в національні законодавства суттєво сприяли перетворенню галузі права ІВ в міжнародну, якою воно є зараз. Характерною особливістю етапу інтернаціоналізації є зміна характеру суб'єктів інтелектуальної діяльності. На початку цього періоду суб'єктами інтелектуальної діяльності, як правило, були окремі особи. Сьогодні основними виробниками ІВ є крупні міжнародні корпорації, в яких працюють великі групи фахівців. Такі корпорації завжди сприяють ухваленню законодавства і укладенню угод, що захищають інтелектуальні продукти, які їм належать. Причому на етапі інтернаціоналізації спостерігається процес зміни галузей науки та характеру виробництва, де створюються та використовуються більшість об'єктів ІВ. Якщо раніше найбільші товаровиробники належали до вугільної, сталеливарної, автомобільної промисловості, то зараз пріоритети змістилися в сферу високих технологій. Сучасні товаровиробники (напр., виробники комп'ютерів, програмних засобів) більш зацікавлені у вільній торгівлі, ніж в протекціонізмі. Результатом розвитку вільної торгівлі стала поява регіональних зон вільної торгівлі та відповідних міжнародних та регіональних договорів та угод у сфері ІВ.

Враховуючи роль різних об'єктів ІВ в розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин, в регуляторний механізм глобальної торгової системи СОТ включені наступні об'єкти ІВ (Рис. 1).

Рис. 1. Об'єкти ІВ в регуляторній системі СОТ

Джерело: складено автором за даними [6]

Зростання ролі і значення інтелектуальної діяльності для соціально-економічного розвитку суспільства особливо в період інтернаціоналізації зумовлює необхідність належного ефективного правового забезпечення цієї діяльності. У зв'язку з цим, починаючи з 1883 р., була прийнята низка міжнародних конвенцій у сфері охорони промислової власності та авторського права. Тому, згідно цих двох типів міжнародно-правових документів ІВ складається з «авторського права» та «промислової власності». Авторське право закріплює за авторами та іншими творцями інтелектуальних продуктів певні права, які надають їм можливість дозволяти або забороняти протягом обмеженого періоду часу ті або інші види використання їх творів. Авторське право включає також в себе положення про охорону суміжних прав, які стосуються виступів виконавців, фонограм, відеограм і програм ефірного мовлення. Термін «промислова власність» носить досить умовний характер. Мова йде не про традиційні об'єкти промислового виробництва (товари, промислова продукція), а винятково про такі об'єкти, як патенти на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торгові знаки, фірмові найменування, географічні зазначення походження товарів тощо. Використання терміну «промислова власність» пояснюється тим, що перелічені об'єкти оцінюються з погляду їх промислової значущості, економічної ефективності, одержання прибутку при їх використанні у виробничій діяльності. Отже, поняття «промислова власність» в сучасному сенсі це складова ІВ, що стосується творінь людського розуму [11]. Зберігаючи традиційний поділ на «авторське право» та «промислову власність», сучасна структура об'єктів ІВ доповнена новими складовими.

Суттєвим недоліком періодизації еволюції ІВ є надмірне узагальнення етапу інтернаціоналізації. Проведений автором аналіз основних міжнародних договорів та угод у сфері охорони промислової власності та авторського права показав, що, фактично, з 1883 р. почалось формування міжнародної системи регулювання ринків прав ІВ. Так, якщо у сфері охорони промислової власності з 1883 по 2000 рр. було укладено 16 міжнародних договорів, то 12 з них були розроблені та прийняті після II Світової війни. Така ж пропорція характерна і для створення міжнародної регуляторної системи авторського права.

Засновником міжнародних договорів та угод в галузі охорони промислової власності є Паризька дипломатична конференція 1883 р. [12]. Одинадцять країн, що підписали Паризьку конвенцію про охорону промислової власності, створили Міжнародний союз з охорони промислової власності, метою якого було одержання правової охорони своїм громадянам та юридичним особам у зарубіжних країнах. Паризька конвенція неодноразово переглядалася та доповнювалася. Вона відкрита для всіх країн і число учасниць станом на 07.01.2025 р. складало 180 країн [13].

Основні положення конвенції можна умовно поділити на такі категорії: норми матеріального права, які гарантують права національного режиму в кожній із країн-членів Конвенції; норми, що встановлюють право пріоритету щодо заявок на право промислової власності та тривалість пріоритетного періоду в залежності від виду власності; загальні норми матеріального права, що регулюють права та обов'язки фізичних та юридичних осіб, а саме згадування в патенті імені винахідника, видача примусових ліцензій. Конвенція також встановила ряд загальних правил стосовно патентів, торгових знаків, промислових зразків та фірмових найменувань.

Найдавнішою в галузі авторського права є Бернська конвенція про захист літературних і художніх творів (1886 р.) [14]. Текст Конвенції неодноразово переглядався з метою удосконалення міжнародної системи охорони авторських прав. Конвенція відкрита для всіх країн і станом на 23.12.2024 р. її учасницями були 181 країна [15]. В основі Бернської конвенції лежать три принципи: національного режиму, згідно з яким твори, що були створені в одній з країн-учасниць, повинні отримувати у всіх інших країнах-учасницях таку ж охорону, яку ці країни надають власним громадянам; «автоматичної охорони», тобто здійснення національного режиму не обумовлено ніякими формальними умовами; «незалежної охорони», згідно з яким володіння наданими правами не залежать від існування охорони в країні походження твору.

Конвенцією визначені виключні права авторів давати дозвіл на такі дії, як переклад, адаптація і аранжування твору, публічний показ та виконання драматичних, музично-драматичних і музичних творів, публічне декламування літературних творів тощо. Конвенцією передбачена також охорона особистих немайнових прав, тобто право автора вимагати визнання авторства та протидіяти перекрученню чи іншій зміні твору, що може зашкодити його честі й репутації. Крім того, конвенцією визначені терміни охорони авторського права.

Занадто високий рівень охорони авторського права за Бернською конвенцією був перешкодою для приєднання до неї багатьох країн і, перш за все, США. В 1952 р. в Женеві була прийнята Всесвітня конвенція про авторське право [16], яка встановила більш м'які вимоги до охорони творів літератури і мистецтва.

Комплекс заходів щодо міжнародної співпраці в сфері охорони ІВ координує Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), яка була заснована на Дипломатичній конференції в Стокгольмі в 1967 році. Початок діяльності ВОІВ припадає на 1970 рік. Діяльність ВОІВ проводиться за наступними напрямками: забезпечення адміністративного співробітництва між створеними союзами в галузі охорони ІВ; діяльність на рівні співробітництва між державами та взаємодія з будь-яким іншими міжнародними організаціями стосовно питань ІВ; програмна діяльність, яка проводиться з метою приєднання до існуючих міжнародних договорів інших країн, перегляд та поновлення цих договорів, розробка нових документів в

галузі ІВ. На сьогодні ВОІВ є найбільш авторитетною організацією в сфері охорони ІВ. Станом на 22.01.2025 р. членами ВОІВ є 193 країни [17].

Аналізуючи динаміку міжнародного співробітництва в галузі ІВ, можна зазначити нерівномірність укладання окремих договорів та угод: якщо в першу половину ХХ століття була прийнята тільки Гаазька конвенція про міжнародне депонування промислових зразків (1925 р.) [18], то з початку 50-х років спостерігається активізація міжнародного співробітництва в галузі охорони ІВ. Це пов'язано, в першу чергу, із зростанням науково-технічного потенціалу світової спільноти, розвитком міжнародної торгівлі, підвищенням ролі інтелектуальної діяльності. Необхідність охорони ІВ як умови економічної стабільності стала очевидним фактом. Саме відсутність екстериторіальності в дії авторського та інших прав ІВ, а також усвідомлення можливості охорони цих прав тільки на основі міжнародних угод обумовило виникнення системи міжнародних договорів. Це стало потужним чинником створення ВОІВ та різкого зростання кількості міжнародних конвенцій з охорони ІВ. Аналіз еволюції формування сучасної концепції ІВ в контексті ключових чинників розвитку міжнародної економіки дозволив нам в межах стадії інтернаціоналізації концепції ІВ виділити етапи створення системи регулювання ринку НМА (табл. 1).

Таблиця 1

Етапи формування системи регулювання ринку НМА		
Етапи	Ключові чинники розвитку світової економіки	Пріоритетні напрями співробітництва у сфері ІВ
1883 р. – початок Першої світової війни (1914 р.)	Динамічний розвиток промислового виробництва та торговельних зв'язків між найбільш розвиненими країнами. Розповсюдження ІВ за межами країн, де вона була створена, та виникнення необхідності забезпечення правової охорони об'єктів ІВ	Гармонізація національних законодавств в галузі ІВ. Встановлення єдиних для країн-учасниць договорів правил надання правової охорони
1915–1950 рр.	Економічні та політичні кризи (1920–1921 рр., 1929–1933 рр.), загострення міжнародних та послаблення економічних відносин. Значне скорочення торговельних зв'язків. Відсутність в експорті та імпорті інтелектуальних товарів	Практична відсутність міжнародного співробітництва з питань ІВ. Виконання рішення Вашингтонської конференції 1911 р. – Гаазька угода про міжнародне депонування промислових зразків (1925 р.)
1951–1970 рр.	Відновлення національних економік. Зростання ролі інтелектуальної діяльності щодо соціально-економічного розвитку суспільства. Впровадження принципів вільної торгівлі на відміну протекціонізму. Збільшення товарообігу та обсягу продуктів ІВ в його структурі. Початок формування регіональних інтеграційних угруповань	Подальший перегляд та доповнення міжнародних договорів. Вдосконалення національних законодавств в галузі охорони ІВ та приведення їх у відповідність до міжнародних вимог
1971–1994 рр.	Глобалізація економіки та інтернаціоналізація торгівлі. Зміна характеру діяльності найбільших товаровиробників в напрямку галузей високих технологій. Інформатизація всіх сфер суспільства і поява глобальної мережі Інтернет	Динамізація співробітництва в галузі охорони ІВ між країнами-учасницями міжнародних договорів та угод
1995–теперішній час	Інтернаціоналізація створення об'єктів ІВ. Динамізація світового ринку ІВ. Поява електронної торгівлі, штучного інтелекту, біотехнологій. Актуалізація захисту прав ІВ	Угода ТРІПС в межах глобальної торгової системи СОТ

Джерело: складено автором

Аналізуючи дані, наведені в табл. 1, можна зробити висновок, що існує залежність між рівнем соціально-економічного розвитку суспільства та поширенням інтелектуальної діяльності, що потребує постійного вдосконалення нормативно-правової бази в галузі регулювання об'єктів ІВ. Найбільш вагомо ця залежність простежується в контексті інтернаціоналізації торговельно-економічних відносин між країнами. Розглянемо сутність міжнародного співробітництва в галузі ІВ на кожному з етапів, визначених в табл. 1.

На першому етапі на фоні загального зростання промислового виробництва відбувалися значні зміни в характері економічних відносин між країнами. Це, в першу чергу, стосується бурхливого розвитку міжнародної торгівлі. Поширення зв'язків між країнами та інтенсифікація інтелектуальної діяльності як передумови економічного розвитку вимагали побудови надійної системи захисту ІВ як в країні, де вона була створена, так і за її межами. Саме відсутність на той час екстериторіальності в дії прав ІВ, а також усвідомлення можливості реалізації цих прав тільки на основі міжнародних угод обумовили виникнення системи міжнародних договорів. Відповіддю на ці вимоги стали перші міжнародні угоди в галузі ІВ – Паризька конвенція про охорону промислової власності (1883 р.) [12] та Бернська конвенція про захист літературних та художніх творів (1886 р.) [14], які залишаються відкритими і зараз. Поширення міжнародної торгівлі і, як наслідок, підвищення конкуренції обумовили міжнародне визнання товарного знаку об'єктом інтелектуальної власності (Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків, 1891 р.) [19].

Протягом другого етапу (1914–1950), який можна назвати етапом стагнації, мали місце тривалі економічні кризи та відбудова зруйнованих I та II Світовими війнами економік багатьох країн. Ці події на фоні загострення політичної ситуації призвели до скорочення торговельно-економічних відносин між

країнами та послабленню інтелектуальної діяльності. Наслідком цього стала практична відсутність міжнародної співпраці в сфері ІВ.

Третій етап співпадає з відновленням національних економік. На цьому етапі основним ресурсом розвитку суспільства стає інтелектуальна діяльність. Здебільше зростає товарообіг між країнами і значне місце в ньому належить об'єктам ІВ, в характері та рівні значущості яких відбуваються суттєві зміни. Все це створює об'єктивні підстави для осмислення цих змін та визначення факторів економічного середовища, що їх викликали. Передумовою економічного розвитку світової економіки стає перегляд та доповнення міжнародних угод відповідно зростанню рівня інтелектуалізації суспільства. Підтвердженням реалізації цієї передумови є низка міжнародних договорів і конвенцій (1950–1970), які направлені на подальше вдосконалення національних законодавств в галузі охорони ІВ в напрямку їх гармонізації з міжнародними вимогами. Центральною подією на цьому етапі слід вважати заснування в 1967 р. ВОІВ, яка координує заходи щодо міжнародної співпраці в сфері ІВ.

Четвертий етап, що охоплює період з 1971–1994 рр., співпадає з початком глобалізації економічної та комерційної діяльності. ІВ перетворюється в вирішальний фактор економічного розвитку і стає важливою частиною міжнародної торгівлі, чому в значній мірі сприяла інформатизація суспільства. В той же час, вирішення проблем охорони прав ІВ на міжнародному рівні зіткнулось з чималими труднощами, які були обумовлені недостатнім розвитком правового регулювання в галузі ІВ та відмінностях в підходах до цього окремих країн. Ці обставини стимулювали активізації міжнародної співпраці в сфері ІВ. Значною подією в цьому напрямку стала Угода ТРІПС [6], яка вперше включила ІВ в контекст світової торгівлі, тобто ІВ розглядається як об'єкт міжнародної торгівлі, а її охорона стає однією з форм зовнішньоторговельного регулювання.

Найбільш суттєвими ознаками п'ятого етапу стало поширення світових ринків об'єктів ІВ та поява новітніх технологій торговельної діяльності – електронної торгівлі, штучного інтелекту, біотехнологій, чому в значній мірі сприяло широке застосування інформаційних та Інтернет-технологій. Подальша інтернаціоналізація ІВ загострила актуальність проблеми правового регулювання ІВ і, перш за все, її торговельних аспектів. Відповіддю на це стало подальше удосконалення Угоди ТРІПС та приєднання до неї інших країн світової спільноти.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

В результаті проведеного аналізу можна відзначити, що причиною активізації багатосторонньої та двосторонньої співпраці у галузі охорони ІВ слід вважати поширення інтернаціональних торговельно-економічних відносин. До 90-х років минулого століття майже всі міжнародні договори та угоди вимагали визнання прав ІВ і в той же час недостатньо приділяли уваги механізмам їх реалізації. В першу чергу, це стосується торговельних аспектів цих прав. Саме вказані недоліки стали причиною створення під егідою СОТ Угоди ТРІПС. Ця Угода визнана світовою спільнотою як правовий документ на об'єкти ІВ, які розглядаються як товар, і покладена в основу більшості міжнародних договорів в торговельно-економічній сфері. Виняткова цінність Угоди визначається принаймні такими факторами: базуючись на попередніх міжнародних угодах з питань охорони ІВ, ТРІПС суттєво вдосконалила систему прав ІВ, встановила мінімальні стандарти щодо їх захисту; Угода ТРІПС значно розширила сферу регулювання міжнародних торговельно-економічних процесів, додавши до товарів та послуг права ІВ. Пріоритетним напрямом вдосконалення світової системи регулювання прав ІВ буде посилення ролі та впливу багатосторонніх домовленостей в межах глобальної торгової системи СОТ.

Отже, варто підкреслити, що саме інтернаціоналізація торговельно-економічних відносин та зростання рівня їх інтелектуалізації стали основною причиною поширення багато- та двосторонньої міжнародної співпраці в галузі охорони ІВ і, перш за все, в напрямі створення ефективних механізмів її реалізації.

Література

1. Верховна Рада України: веб-сайт. Податковий кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, №13-14, №15-16, №17, ст.112). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
2. Хорунжак Н. Сучасні підходи до категоріального визначення та організації обліку нематеріальних активів. Регіональна економіка. 2001. № 2. С. 67–76.
3. Підпригора О.А., Підпригора О.О. Право інтелектуальної власності України. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 336 с.
4. Мельник О.М. Правова охорона знаків для товарів та послуг. – Ірпінь, 2000. – 135 с.
5. Шишка Р.Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект: Монографія. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 368 с.
6. Право інтелектуальної власності: Академ. курс: Підручник для студентів вищих навч. закладів / О.А.Підпригора, О.Б.Бутнік-Сіверський, В.С.Дроб'язко та ін. / За ред. О.А.Підпригори, О.Д.Святоцького. – 2-ге вид., переробл. та допов. – К.: Концерн „Видавничий Дім „Ін Юре”, 2004. – 672 с.

7. Основи правової охорони інтелектуальної власності в Україні: Підруч. для студ. неюрид. вузів / За заг. ред. О.А.Підпригори, О.Д.Святоцького. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 236 с.
8. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Додаток 1С до [Угоди](#) про заснування Світової організації торгівлі). (2005). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text.
9. Основи інтелектуальної власності. – К.: Видавничий Дім „Ін Юре”, 1999. – 600 с.
10. Циганкова Т.М., Петрашко Л.П., Кальченко Т.В. Міжнародна торгівля: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – 488 с.
11. Крайнев П.П. Інтелектуальна власність: управління промисловою власністю: Монографія. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 448 с.
12. Паризька конвенція про охорону промислової власності. (1991). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text.
13. States Party to the PCT and the Paris Convention and Members of the World Trade Organization. (2025). URL: https://www.wipo.int/pct/en/paris_wto_pct.html.
14. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. (1995). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text.
15. Status on December 23, 2024. State. Date on which State became party to the. Convention. Latest Act1 of the Convention to which State is party. (2025). URL: <https://www.wipo.int/export/sites/www/treaties/en/docs/pdf/berne.pdf>.
16. Всесвітня конвенція про авторське право. (1952). URL: https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/treaties/en/unesco1/trt_unesco1.pdf.
17. General Information – офіційний сайт Всесвітньої організації інтелектуальної власності. (2025). URL: <https://www.wipo.int/members/en/>.
18. Гаазький Акт Гаазької угоди про міжнародну реєстрацію промислових зразків. (2002). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_132#Text.
19. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків. (1991). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_134#Text.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine: website. Tax Code of Ukraine (Vidomosti Verkhovnoi Rada of Ukraine (VVR), 2011, No. 13-14, No. 15-16, No. 17, p. 112). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
2. Khorunzhak N. Modern approaches to the categorical definition and organization of accounting for intangible assets. Regional Economy. 2001. No. 2. P. 67–76.
3. Pidoprygora O.A., Pidoprygora O.O. Intellectual Property Law of Ukraine. – Kyiv: Yurinkom Inter, 1998. – 336 p.
4. Melnyk O.M. Legal protection of trademarks for goods and services. – Irpin, 2000. – 135 p.
5. Shyshka R.B. Protection of intellectual property rights: copyright aspect: Monograph. – Kharkiv: Publishing house of the National University of Internal Affairs, 2002. – 368 p.
6. Intellectual Property Law: Academic Course: Textbook for Students of Higher Educational Institutions / O.A. Pidoprygora, O.B. Butnik-Siversky, V.S. Droblyazko and others / Edited by O.A. Pidoprygora, O.D. Svyatotsky. – 2nd ed., revised and supplemented – Kyiv: Concern “Publishing House “In Yure”, 2004. – 672 p.
7. Fundamentals of legal protection of intellectual property in Ukraine: A manual for non-law students of universities / Edited by O.A. Pidoprygora, O.D. Svyatotsky. – Kyiv: Concern “Publishing House “In Yure”, 2003. – 236 p.
8. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (Annex 1C to the Agreement Establishing the World Trade Organization). (2005). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text.
9. Fundamentals of Intellectual Property. – Kyiv: Publishing House “In Yure”, 1999. – 600 p.
10. Tsygankova T.M., Petrashko L.P., Kalchenko T.V. International trade: Textbook. – K.: KNEU, 2001. – 488 p.
11. Tsygankova T.M., Petrashko L.P., Kalchenko T.V. International Krainev P.P. Intellectual property: industrial property management: Monograph. – K.: Concern “Publishing House “In Yure”, 2004. – 448 p.
12. Paris Convention for the Protection of Industrial Property. (1991). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text.
13. States Party to the PCT and the Paris Convention and Members of the World Trade Organization. (2025). URL: https://www.wipo.int/pct/en/paris_wto_pct.html.
14. Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works. (1995). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text.
15. Status on December 23, 2024. State. Date on which State became party to the. Convention. Latest Act1 of the Convention to which State is party. (2025). URL: <https://www.wipo.int/export/sites/www/treaties/en/docs/pdf/berne.pdf>.
16. Universal Copyright Convention. (1952). URL: https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/treaties/en/unesco1/trt_unesco1.pdf.
17. General Information – official website of the World Intellectual Property Organization. (2025). URL: <https://www.wipo.int/members/en/>.
18. Hague Act of the Hague Agreement Concerning the International Registration of Industrial Designs. (2002). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_132#Text.
19. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків. (1991). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_134#Text.